

5. Говорун Т. Гендерна дискримінація в сфері освіти [Електронний ресурс] / Т. Говорун, О. Кікінежді. – Режим доступу : <http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1200305760>.
6. Городнова Н. М. Шкільний підручник як елемент становлення статево-рольової ідентифікації підлітків / Н. М. Городнова // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Тернопіль : ТДПУ імені Володимира Гнатюка. 2003. – С. 134–137.
7. Клецина И. С. Глоссарий [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lib.vsu.ru/project/golossary.phtml>.
8. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь : для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Академия, 2003. – 176 с.
9. Петренко О. Б. Проблема статево-рольової соціалізації особистості у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського : [моногр.] / О. Б. Петренко. – Рівне : РДГУ, видавець Олег Зень, 2008. – 191 с.
10. Подалаяк Н. Г. История средних веков : [підруч. для 7-го кл. загальноосв. навч. закл.] / Н. Г. Подалаяк. – К. : Генеза, 2007. – 240 с.
11. Словарь гендерных терминов / [под ред. А. А. Денисовой] ; Региональная общественная организация „Восток-Запад: Женские Инновационные Проекты”. – М. : Информация – XXI век, 2002. – 256 с.
12. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 403–637.
13. Таранова Т. М. Педагогические условия полоролевой социализации подростков . дисс.... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. М. Таранова. – Челябинск, 2003. – 216 с.
14. Фролов П. Гендерна експертиза шкільних підручників / П. Фролов. – К., 2001. – 35 с. – (До постановки проблеми).
15. Шалагінова О. І. Історія стародавнього світу : [підруч. для 6 кл. серед. загальноосвіт. шк. 2-ге вид.] / О. І. Шалагінова, Б. Б. Шалагінов. – К. : Зодіак-ЕКО, 2000. – 256 с.
16. Ярская-Смирнова Е. Неравенство или мультикультурализм / Е. Ярская-Смирнова // Высшее образование в России. – 2001. – №4. – С. 102–110.

Анотація

Н.А.Генсицкая-Антонюк

Анализ содержания школьных учебников на гендерную социализацию личности школьника в контексте идей В.А.Сухомлинского

На основе результатов психолого-педагогических исследований в контексте идей Василия Александровича Сухомлинского осуществлен анализ проблемы влияния содержания школьных учебников на гендерную социализацию личности.

Ключевые слова: гендерная социализация, гендерная роль, гендерные стереотипы, скрытый учебный план, содержание учебников.

Summary

N.Gensitska-Antonyuk

Analysis of the Impact of the Content of School Textbooks on Gender Socialization in the Context of Student Ideas of V.O.Sukhomlyns'kyi

Annotation is based on the results of psychological and educational research in the context of ideas Vasily Alexandrovich Sukhomlynsky by analysis of the problem influence the content of school textbooks on gender socialization.

Key words: gender socialization, gender role stereotypes, hidden curriculum, the content of textbooks.

Дата надходження статті:

„1” вересня 2011 р.

УДК 37 (09): 37.011.3 - 05

С.М.ГЕРГУЛЬ,
старший викладач
(м. Чернігів)

**Проблема самоосвіти вчителя початкових класів у педагогічній спадщині
В.О.Сухомлинського**

У статті автор аналізує погляди В.О. Сухомлинського на проблему самоосвітньої діяльності вчителя початкових класів.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня діяльність вчителя, педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Соціально-економічні трансформації у суспільстві, входження України до світового освітнього простору висувають якісно нові вимоги до особистості вчителя та його професійної діяльності. У Концепції загальної середньої освіти (12 – річна школа) наголошується: „Освіта XXI століття – це освіта для людини. Її стрижень – розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на

краще своє життя і життя своєї країни” [1, с.3] Отже, основний акцент діяльності педагога, яка раніше передбачала надання учням базових знань, тепер переноситься на забезпечення особистісного розвитку учня. А це потребує самостійний пошук і засвоєння вчителем нової інформації, організацію діяльності, спрямованої на власний саморозвиток та професійну самоосвіту.

Особливої актуальності ця проблема набуває для вчителів початкових класів. Адже, вчитель початкових класів – це вчитель особливої вікової групи: молодший учень бачить в ньому свій ідеал. У молодшому віці йде інтенсивне накопичення учнями позитивного досвіду. Вчитель початкових класів стає зразком. Такі людські відношення як душевна щедрість, чуйність, розуміння іншої людини формуються у молодшого школяра завдяки відношенням вчителя й учня та залишаються на все життя. Це визначає особливу роль вчителя початкової школи та його особливу відповідальність перед учнями та суспільством.

Саме тому необхідні і особливі вимоги до вчителів початкової школи. Вчитель початкових класів повинен бути готовим орієнтувати кожний навчальний предмет на розвиток особистості молодшого школяра, формування у нього навчальної діяльності, уміння та бажання вчитися. Для цього він спрямовує виховання та навчання на саморозвиток та самореалізацію особистості.

У сучасній педагогічній та методичній літературі до цього часу ведуться дискусії щодо змісту, планування, організації, форм самоосвітньої діяльності вчителів початкової школи. У цьому контексті вагомим значення набуває теоретико-педагогічна спадщина видатного українського педагога, заслуженого вчителя УРСР, Героя Соціалістичної Праці, члена-кореспондента АПН РСФСР та АПН СРСР Василя Олександровича Сухомлинського (1918-1970).

Аналіз досліджень і публікацій... Різноманітні та багатоаспектні праці видатного педагога завжди привертала увагу та були предметом дослідження багатьох науковців. Так погляди В.О.Сухомлинського на особистість вчителя у своїх дисертаційних дослідженнях вивчали: Юр'єва Е. („Естетична культура вчителя в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського”); Василенко В. („Проблема вдосконалення уроку у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського”); Луцок А. („Проблема педагогічної майстерності вчителя у творчій спадщині В.О.Сухомлинського”) та ін. Значний внесок у вивчення наукового доробку Василя Олександровича зробили вітчизняні вчені А. Борисовський, М. Богуславський, В. Кузь, М. Мухін, О. Савченко, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко. Окремі аспекти професійної діяльності вчителя у працях видатного педагога – гуманіста аналізували М. Антоненко, А. Бик, В. Бутенко, Л. Бондар та ін.

Формулювання цілей статті... Однак, проблема самоосвіти вчителя початкових класів у педагогічній спадщині видатного педагога не була ще предметом спеціального історико-педагогічного дослідження. Отже, мета написання статті полягає у вивченні та узагальненні поглядів В.О.Сухомлинського на дану проблему.

Виклад основного матеріалу... В.О.Сухомлинський протягом педагогічної діяльності перебував у стані пошуку теоретико-методологічних та організаційно-методичних засад, спираючись на які можна було б досягти оптимальних результатів у формуванні всебічно розвиненої особистості учня. Звертаючись до вчителів, Василь Олександрович писав: „Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя” [3, с.420]. Саме тому вагомим значення набуває професійна підготовленість вчителя, його загальна культура та ерудиція, прагнення та вміння творчо працювати, безперервно оновлювати знання, займаючись самоосвітою.

Вперше деякі аспекти самоосвітньої діяльності вчителів видатний педагог обґрунтував у своєму дисертаційному дослідженні на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук „Директор школи – керівник навчально-виховної роботи”(1954). У подальшому ці питання набули розвитку в працях „Організація та виховання педагогічного колективу середньої школи”(1958), „Система роботи директора школи”(1959), „Павлівська середня школа”(1969), „Розмова з молодим директором школи”(1966), „Сто порад учителю”(1967), „Директор і вчитель”(1955), „Листи до сина”(1967), „Методика виховання шкільного колективу”(1968).

Предметом „великої турботи” педагогічного колективу Павлівської середньої школи за часів роботи Сухомлинського було „ідейне та інтелектуальне зростання, розширення кругозору вчителів початкових класів”. У своїй праці „Павлівська середня школа” видатний педагог зазначає: „Той, хто вводить маленьких дітей у світ природи і людського суспільства, повинен бути знаючою, розумною, всебічно освіченою людиною” [2, с.62]. Успішно розв'язати поставлене завдання можливо було лише шляхом самоосвітньої діяльності.

Глибокий аналіз та ретельне вивчення педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського, архівних матеріалів, які характеризують його педагогічну діяльність, документації Павлівської школи та спогадів колег дали змогу зробити висновок, що самоосвітня діяльність вчителя початкових класів, ставила за мету: збагачення ідейно-теоретичного рівня вчителя; поглиблення знань у галузі основних профільних предметів; оволодіння досягненнями педагогічної науки та практики, психології та конкретної методики; підвищення загальної культури вчителя. Даючи визначення поняттю самоосвіта, Сухомлинський писав, що це – „самостійне оволодіння теоретичним матеріалом та практичними вміннями” [3, с.260], а також „особисті зусилля вчителя, спрямовані на підвищення власної культури праці і в першу чергу культури мислення” [4, с.524]. Це не механічне поповнення знань, а перетворення наукових істин у живий досвід творчої праці.

У праці Василя Олександровича „Сто порад вчителю” є окрема порада вчителю, який готується працювати з першим класом. В ній видатний педагог зазначає, що такому вчителю обов’язково потрібно знати кожного свого майбутнього вихованця. А далі наголошує: „Що означає знати дитину? Це передусім мати уявлення про її здоров’я... Діти з невротами вимагають особливо великої турботи, повсякденної уваги. І вчити, й виховувати їх треба, застосовуючи спеціальні методи медичної педагогіки, розраховані на запобігання шкідливому збудженню, різким переходом від одного емоційного стану до іншого” [3, с.511-512].

Для самостійного вивчення вчителям були запропоновані наступні теми: „Мозок і свідомість”, „Біохімічні процеси і мислення”, „Фізіологічні основи пам’яті”, „Науково – технічний прогрес, праця і завдання школи”, „Класична генетика і шкільна біологія”, „Патологічні відхилення в психіці людини”, „Соціальні і побутові причини злочинності серед підлітків” тощо. Предметом уваги вчителів Павлівської середньої школи стали праці Леонтьєва А.М. „Проблеми розвитку психіки” (1965 р.), Занкова Л.В. „Наглядность и активизация учащихся в обучении” (1960 р.), „О начальном обучении” (1968 р.), „Дидактика и жизнь” (1968 р.) Костюк Г.С. „Вопросы психологии мышления” (1959 р.), Зінченка П.І. „Непроизвольное запоминание” (1965 р.) та ін..

„Поповнюйте свою бібліотеку психологічною літературою!” – саме так звертається Василь Олександрович до вчителів початкових класів. А потім продовжує: „Вихователю треба бути знавцем душі людини, яка формується. Коли я чую або читаю слова *індивідуальний підхід до людини*, вони завжди пов’язуються у моїй свідомості з іншими поняттями – думаннями. Виховання – це передусім жива, допитлива, шукаюча думка... Я твердо переконаний, що після закінчення педагогічного вузу вчорашній студент стає справжнім майстром педагогічної праці лише за тієї умови, коли протягом усього свого життя він вивчає психологію, поглиблює свої психологічні знання” [3, с.510].

Здійсненню самоосвітньої діяльності вчителів сприяла організована в Павлівській школі наукова просвіта. В.О.Сухомлинський справедливо вимагав, щоб кожний учитель був у курсі всіх новин наукового та культурного життя суспільства. У шкільній бібліотеці та методичному кабінеті зберігалися вирізки з газет та журналів, статті з питань методики виховання й навчання, розподілені за такими розділами: теорія і практики морального виховання; інтелектуальне виховання; фізичне виховання, естетичне виховання; політична освіта і навчання; виховання працьовитості; виховання індивідуальних нахилів і покликання; духовне життя вихованців; психологія процесу оволодіння знаннями; психологічні особливості дітей молодшого, середнього й старшого віку; вибір професії; хлопчики й дівчатка в колективі; методика викладання основ наук (для кожного предмета окрема папка); навчально-виховна робота у початкових класах; творчі письмові роботи учнів; новини науки й техніки (з розділами „Гуманітарні науки” та „Природничі науки”) [5, с.100-101].

Докладний аналіз педагогічної спадщини Сухомлинського дозволив зробити висновок, що провідною формою самоосвітньої діяльності вчителів Павлівської школи стало створення власної бібліотеки. У праці „Сто порад вчителю” Василь Олександрович наголошує: „Як би легко не було вам дістати в бібліотеці будь-яку потрібну книжку, все одно створюйте свою власну бібліотеку. Моя особиста бібліотека – це мої мудрі вчителі, до яких я прихожу щоденно порадитися: де істина? Як її пізнати? Як перекласти з душі й серця старших поколінь у душу й серце підростаючого покоління моральні багатства, створені, нагромаджені, здобуті людством? Мої книжки – це мої вчителі життя, до них я щодня звертаюся із запитанням: як жити? Як бути взірцем для моїх вихованців? Як донести до їхніх сердець саяво ідеалу?” [3, с.509]

Василь Олександрович започаткував добру традицію створення власної бібліотеки вчителя. За цією традицією молодому педагогу, який тільки розпочинав свою професійну діяльність у Павлівській школі, дарували книги. Як правило, це були книги з педагогіки, психології, енциклопедична або довідкова література. Протягом всієї педагогічної діяльності вчитель поступово збагачував власну бібліотеку. До неї входила наукова, науково-популярна, фахова,

художня, класична література. Так у Павлівській середній школі став панувати так званий „Культ книги”.

Безцінною та актуальною для сучасних вчителів початкових класів є наступна порада Сухомлинського: „Раджу вам, юний друже, щомісяця купувати книжки: 1) з проблем науки, основи якої ви викладаєте; 2) про життя і боротьбу людей, образи яких є світочем, прикладом для молоді; 3) про душу людини – особливо дитини, підлітка, юнака, дівчини (книжки з психології). Нехай у вашій особистій бібліотеці будуть ці три розділи. Кожний рік має збагачувати ваші наукові знання. Нехай уже до кінця першого десятиріччя вашої педагогічної роботи настане час, коли підручник здасться вас букварем. Лише за цієї умови ви можете сказати, що до хорошого уроку ви готувалися все життя. Тільки щоденне поповнення наукових знань дасть вам можливість бачити розумову працю учнів у процесі викладу матеріалу: в центрі вашої уваги будуть не тільки думки про зміст уроку, а й думки про мислення ваших вихованців. Це вершина педагогічної майстерності кожного вчителя, до неї ви повинні прагнути” [3, с.509].

В.О. Сухомлинський був глибоко переконаний, що вчитель початкової школи є одночасно викладачем, вихователем, організатором діяльності дітей, активним учасником спілкування з учнями, їх батьками та колегами, дослідником педагогічного процесу, консультантом, просвітителем і громадським діячем. Саме тому він повинен постійно підвищувати рівень свого професіоналізму та педагогічної майстерності, вести творчий пошук нового.

Отже, безцінна спадщина В.О. Сухомлинського сформувалася в процесі органічного взаємозв'язку теоретичних і практичних напрацювань у середовищі Павлівської середньої школи. Вона є невичерпним джерелом мудрості, знаходиться поза вимірами часу, має відповідь на безліч запитань сьогодення, торкається всієї багатогранності та складності вчительської професії. Ми лише зробили спробу дослідити погляди видатного педагога на проблему самоосвітньої діяльності вчителя початкових класів.

Завдання початкових класів, яке визначив Василь Олександрович ще у минулому столітті співзвучне із проблематикою початкової школи сьогодення. Вкрай актуально звучать зараз слова Сухомлинського: „Головне завдання початкових класів – це навчити дитину вчитися. Навчити її користуватися тим інструментом, без якого їй з кожним роком усе важче і важче оволодівати знаннями, без якого вона стає невстигаючою, нездібною” [4, с.407] Успішно виконати це завдання спроможний лише той вчитель, який постійно навчається, займається самоосвітою та самореалізацією в педагогічній діяльності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Концепція загальної середньої освіти (12 – річна школа) // Інформаційний збірник МОН України 2 / 2002. – К. : Педагогічна преса, 2002.
2. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – Т. 4. – К. : Рад. шк., 1977. – С.30–390.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – Т. 2. – К. : Рад. шк., 1977. – С. 334–654.
4. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – Т. 4. – К. : Рад. шк., 1977. – С. 393–626.
5. Сухомлинський В. О. Як же виховати любов до праці? / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – Т. 5. – К. : Рад. шк., 1977. – С. 100–101.

Анотація

С.Н.Гергуль

Проблема самообразования учителя начальных классов в педагогическом наследии

В.А.Сухомлинского

В статье автор анализирует взгляды В.А. Сухомлинского на проблему самообразовательной деятельности учителя начальных классов.

Ключевые слова: *самообразование, самообразовательная деятельность учителя, педагогическое наследие В.А. Сухомлинского.*

Summary

S.M.Gergul'

The Problem of Self-Education Teacher in the Educational Heritage of V.O.Sukhomlyns'kyi

The article deals with an important and actual problem concerning questing of teacher's self-education. The main idea of the article is pedagogical heritage of V.O.Sukhomlyns'kyi.

Key words: *V.O.Sukhomlyns'kyi, pedagogic heritage, self-education, teacher.*

Дата надходження статті:

„29” серпня 2011 р.